

ԿԱՐԱՊԵՏ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՂՐԻՄԵՑԻ

ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՏԱՃԱՐԻ ԿՈՐԾԱՆՈՒՄԸ 70 ԹՎԱԿԱՆԻՆ

Երբ Հիսուս դուրս էր գալիս տաճարից, աշակերտներից մինն ասաց նրան.

— Վարդապետ, տես ի՞նչ ընտիր ֆարեռով է շինած և որպիսի ճայակապ շինությունն է այս տաճարը:

Հիսուս պատասխանեց նրան և ասաց.

Տեսնում ե՞ս այս շինությունը. ճշմարիտ, ճշմարիտ եմ ասում ձեզ, որ այս բոլորը կփանգվի և այստեղ ոչ մի բան ֆար ֆարի վրա չի մնա:

(Մարկ. ԺԳ, 1—2)

Երբ Սրուսաղեմը զորհեռով շրջապատված տեսնեմ, իմացեմ, որ մուս է ավերումը...

(Ղուկ. ԻԱ, 20)

Սրուսաղեմը ազգերից ոտնակախ կլինի, մինչև ժամանակի լրանալը:

(Ղուկ. ԻԱ, 24)

Ըրիստոսի մարգարեական այս խոսքերը կատարվեցին 70 թվականին (Ք. հ.), երբ հռոմեական կայսր Վեսպասիանոս Ֆլավիոսի հրամանով կայսեր որդին՝ Տիտոսը ավերեց Երուսաղեմը:

I ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ՏԱՃԱՐԸ

Հրեաների ամենանվիրալիսն սրբությունը դա Ենհվեի*) տունը՝ Երուսաղեմի տաճարն էր**):

Խորայնացիները, Եգիպտոսի գերությունից ազատագրվելուց 40 տարի հետո, Հեսու Նավիայի առաջնորդությամբ հարձակումով գրավեցին ու տիրացան Պաղեստինին:

Նրանք անապատից այստեղ բերեցին նաև իրենց Սրբությունը — անփուտ փայտից

*) Հրեաները իրենց անտեսանելի Աստծուն տալիս էին Ենհվե, Եհովա (էլոհիմ), Ադոնայ անունները:

**) Հրեաները հավատացնում էին, որ տաճարը հանգիստանում է Երուսաղեմի, Երուսաղեմը Քանանի, իսկ Քանանը կամ Ենհվեի խոստացած Ավետյաց երկիրն էլ աշխարհի կենտրոնը:

պատրաստված Ուխտի Տապանակը:

Քանի դեռ խորայնացիները անապատումն էին, Ուխտի Տապանակն էլ պահում էին մի առանձին վրանում, բայց երբ գրավեցին Քանանը և տեղավորվեցին նրա քաղաքներում, Մովսես մարգարեից ստացած այդ Սրբությունն էլ տեղավորեցին Սելով քաղաքում, մի առանձին շենքում:

Ինչպես անապատի վրանը, այնպես էլ այս շենքը բաժանված էր երեք մասի — Զոհարան, Սրբություն և Սրբություն Սրբոց: Սրբություն Սրբոց խորանը ոչ ոք իրավունք չտանք մտնելու, բացի քահանաներից: Ենհվեի անվան ոսկե վահանը կրծքին, քահանայապետը տարին մեկ անգամ մտնում էր Սրբություն Սրբոց խորանը՝ Ենհվեի առաջ խնկարկելու համար:

Դավիթ մարգարե թագավորը Երուսաղեմին տիրելուց ու այն իր մայրաքաղաքը դարձնելուց հետո Ուխտի Տապանակն էլ բերեց այստեղ ու տեղավորեց Սիոնի բարձունքի վրա, մի առանձին խորանում:

Դավիթը մտադիր էր իր Աստծուն Ենհվեի համար մի հոյակապ տաճար կառուցել, սակայն արտաքին ու ներքին պատերազմները

արգելք հանդիսացան նրա այս մտադրութեան իրագործմանը:

Դավթի որդի Սողոմոն իմաստուն թագավորին էր վիճակված այդ մեծագործությունը:

Եգիպտոսի գերութունից իսրայելացիներին կազատագրվելուց ուշիղ 440 տարի հետո, Սողոմոն թագավորը, իր գահակալության շրջանի տարում, սկսեց և յոթը տարվա ընթացքում ավարտեց տաճարի շինությունը:

Տաճարը կամարակապ էր և ուներ 60 կանգուն երկարություն, 20 կանգուն լայնություն ու 20 կանգուն էլ բարձրություն:

Տաճարի շուրջը կառուցված էին սյունազարդ, ընդարձակ, ծածկված ու մոզայիկ հատակներով սրահներ^{*)}: Տաճարի շուրջը գտնվող ընդարձակ տարածությունը շրջապատված էր քարե պարիսպներով, որոնք մի քանի տեղում կամարակապ դարպասներ ունեին: Տաճարի հիմնական շենքը բաղկացած էր երեք բաժանմունքից՝ Զոհարանից, Սրբությունից և Սրբություն Սրբոցից:

Սրբազան Զոհասեղանը գտնվում էր առաջին բաժանմունքում, մեջտեղը. նրա մոտ գտնվում էր քահանայից լվացարանը՝ ամրացված 12 քարե սյուների վրա: Սրբությունը կազմում էր տաճարի երկրորդ բաժանմունքը, որը սյունազարդ ու ոսկեպատ էր: Նրա ամեն մի պատի տակ դրված էին հնգական ոսկե աշտանակներ՝ յոթական կանթեղներով: Կանթեղները ներկայացնում էին Արևը, Լուսինը, Փայլածուհի (Մերկուրին), Աստղիկը (Վեներան), Հրահատը (Մարսը), Լուսնթագը (Յուպիտերը) և Երևակը (Սատուրնը):

Երկրորդ բաժանմունքի մեջտեղը դրված էր Առաջավորաց Սեղանը—եղևնափայտից շինած ու ոսկեպատ—իր 12 հացերով—տասներկու կենդանակերպի նշանակությամբ—և զինու շիշով:

Այստեղ էր և անուշահոտ բուրմունքներով անոթը, որ նշանակում էր թե ամեն ինչ ծախվեից է ու հրա համար է:

Երրորդ բաժանմունքը՝ Սրբություն Սրբոցը երկրորդից բաժանված էր ծիրանագույն վարագույրով: Այստեղ մշտական կիսախավար էր և միայն տարին մի անգամ, Ծառվեի ոսկեպատ վահանը կրծքին, քահանայապետը մուտք էր գործում այստեղ՝ Աստծո անունը

դ(Է) իսրայելացոց թագավորության վերացումից հետո այս սյունազարդ սրահներից մեկում, քարե պալատում, լվակավանով էին Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը, Գերագույն Կառավարանը և Առյուծը՝ քահանայապետի նախնական հիմնարկը:

տալու և խնկարկելու համար^{*)}: Ուրիշ սովորական օրերին նրանք Աստծուն անվանում էին Եհովա կամ Ադոնայ:

Այդ օրը բոլոր երկրներում հրեաները իրենց երեսը դարձնում էին Երուսաղեմի տաճարի կողմը և աղոթում իրենց Աստծուն, որ ազատեց նրանց Եգիպտոսի գերությունից և Աբրահամին, Իսահակին ու Հակոբին վերադարձրեց խոստացված Ավետյաց երկիրը:

Սրբություն Սրբոցում տեղավորված էր Ուխտի Տապանակը, որի մեջ գտնվում էին.

1. տառն պատվիրանների քարե տախտակները, 2. մանանյով լի ոսկե սափորը, խնկամանը և 3. Ահարոնի ծաղկյալ գավազանը:

Ուխտի Տապանակի կափարիչի վրա կանգնեցված էին երկու փայտե, ոսկեպատ հրեշտակներ, որոնք խորհրդանշում էին Ծահլիցի ստացված սրբությունների պահպանումը:

Ուխտի Տապանակի առաջ գտնվում էր Շեթթիա՝ անտաշ քարը՝ գետնից դուրս ցրցված:

Սրբություն Սրբոցի պատերը զարդարված էին քերտվածների ու արմավենիների ոսկե զարդանկարներով:

Այս էր Ծահլիցի բնակարանը:

Տաճարն ուներ նաև ներքնահարկ, որտեղ գտնվում էին ոսկե, արծաթե իրերի և թանկագին զգեստների պահարանն ու դանձարանը:

Տաճարի պատերը ներսի կողմից պատված էին Լիբանանի մայրի ծառից, իսկ հատակը՝ նոճի ծառից պատրաստված տախտակներով, որ Սողոմոնը նվիր էր ստացել Տյուրոսի Քիրամ թագավորից:

Տաճարի կտուրն այնպիսի սուր աշտարակներ ուներ, որ ոչ մի թռչուն չէր կարող նրա վրա թառել կամ կեղտոտել:

Ավանդությունը պատմում է, որ տաճարի շինության ամբողջ ընթացքում նրա վրա աշխատող բանվորներից և ոչ մեկը չի հիվանդացել կամ մեռել: Ոչ մի գործիք չի մաշվել ու երկաթե գործիք էլ չի գործածվել, այլ շենքի քարերը տաշել են «շամիր» կոչված քարով և կառուցել:

Մակայն, Սողոմոն իմաստունի կառուցած այս հույակապ տաճարը բաբելոնյանների նաբոլոդոնոսոր (Նաբոլոդոնոսոր-Ուստրա) արքան^{**) թանդեց, հողին հավասարեցրեց, ոսկե}

*) Աստուծո անունը գրքերի մեջ գրել և կարդալ մահացու հանցանք էր համարվում և խստիվ արգելված էր: Բաբելոնի գերության ժամանակ հրեաները մոռացան Աստուծո անունը և գործածում էին Էլոհիմ (Եհովա), որ նշանակում է աստվածներ կամ Ադոնայ: Տե՛ս Ենթադրում են, որ եղել է Ծահլից:

**) Թագավորից 604—562 թ. (Ք. ա.):

ու արծաթե սպասները, որպես ավար, դրավեց և շատ հրեա ընտանիքներ էլ գերի տարավ Բաբելոն։ Ոսկե և արծաթե սպասները արքան նվիրեց Բաբելոնի կուռսանը։

Հրեաները Բաբելոնի գերության մեջ մնացին 30 տարի։ Պարսից Կյուրոս (Կուրուշ) թագավորի*) թուլությունից հրեաները 558 թվականին (Ք. ա.) ազատագրվեցին գերությանից և Զորաբաբելի առաջնորդությամբ Երուսաղեմ վերադարձան, իրենց հետ տանելով տաճարի ոսկե ու արծաթե սպասները։ Գերությունից վերադառնալով նրանք անմիջապես ձեռնամուխ եղան նոր տաճարի շինության և Երուսաղեմի պարիսպների նորոգության։ Սակայն, այս նոր տաճարը, առաջինի համեմատությամբ, շատ ավելի հասարակ ու անշուք էր։

Հերովդես Մեծը**), իր թագավորության 11-րդ տարում, վերանորոգեց, զարդարեց ու գեղեցկացրեց այս տաճարի թե՛ արտաքինը և թե՛ ներքինը։ Մի քանի հազար բանվոր էր աշխատում տաճարի վերանորոգության վրա։ Նրանք ընդարձակեցին Սիոնի բարձունքը և տաճարին հատկացված տարածությունը ու շինեցին աստիճաններով իջնող տեղասաներ։ Սիոնի տեղասաներով զարդարված բարձունքում բարձր կանգնած, սպիտակ, ոսկեզոծ տաճարը հեռվից մի ձյունազարդ բլուրի էր նմանվում։ Նրա կտուրը զարդարված էր ոսկեզոծ սրածայր ձողերով (աշտարակներով), բակերի ու սրահների հատակները մոզաիկ էին, ներսի սյուները մարմարյա ու ոսկեպատ, պատերը ոսկեպատ, արծաթապատ կամ կորնթոսի պղնձով ծածկված։

Տաճարի ճակատին ամրացված էր հրեաների խորհրդանշանը՝ խաղողի վազ։ Նա ամբողջապես ոսկուց էր։ Հերովդեսը նորոգել տվեց նաև քարե պարիսպները և նրանց կամարակապ դարպասների ճակատին արաբերեն, լատիներեն ու հունարեն լեզուներով լրել տվեց, որ ոչ հրեայի մուտքը տաճարի բակն անգամ արգելվում է։ Տաճար մտնել արգելված էր նաև հրեա բոլորտներին, կաղերին, անդամալուծներին, կուլյերին, այսահարներին և տեղատես կանանց։

Քարե պալատից դուրս, տաճարին հակադրված հողամասում, գտնվում էին շուկան ու հրապարակը, որտեղ վաճառում ու գրնում էին զոհի կենդանիներ, անուշաբույր խոունկ, ստաշխն, կինամոն և այլն։ Շուկայում կային նաև աղափնեվաճառներ ու հա-

տավաճառներ (դրամ մանրացնողներ)*), Տաճարի կառավարչի թուլությունից աչդ վաճառականները տաճարի ներսումն էլ էին առևտուր անում։

Հերովդես Մեծը ահագին գումարներ ծախսելով տաճարի վերանորոգության և բարեզարդության վրա, իրավամբ պարծենում էր, որ ինքը կառուցել է Ասիայում, և նույնիսկ ամբողջ աշխարհում, ամենագեղեցիկ շենքը**):

II ՏԱՃԱՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հռոմայեցի զորապետ Պոմպեոսը 63 թվին (Ք. ա.) գրավեց Պաղեստինը և հրեաներին հարկատու դարձրեց Հռոմին։ Երկրի քաղաքական-վարչական կառավարությունը նա հանձնեց հռոմայաժողովրդի թագավորական ցեղին, իսկ կրոնական գործերը՝ Գերագույն Հոգևոր Խորհրդին ու քահանայապետին։

Երկրում կարգ ու խաղաղություն պահպանելու համար հռոմայեցիները Երուսաղեմում, Կափառնայում, Կեսարիայում, Ասկաղոնում և Գազայում պահում էին բերդապահ զնդեր։ Երուսաղեմում նստում էր հռոմայեցի պրոկուրատորը, որը երկիրը կառավարում էր հրեա թագավորների հետ համերաշխ կերպով։

Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը իր իշխանությունը տարածել էր ոչ միայն Պաղեստինում, այլ և Բաբելոնում, Եգիպտոսում ու Հռոմում ապրող հրեաների վրա, որոնք ամենայն հնազանդությամբ կատարում էին Խորհրդի բոլոր հրամանները և ենթարկվում նրա գերիշխանության։

Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը լավ կապած էր 70 սինհոդոսականներից, այն է՝ քահանայապետից, գահերեցներից և դատավորներից։

Հրեա մոլորվորի ու տաճարի հոգևոր, ինչպես և քաղաքական, գործերին ակտիվ մասնակցություն էին ցույց տալիս երկու դա-

*) ...Հիսուս տաճար մտնելով, դուրս արավ տաճարում առ ու ծախս անողներին, հատավաճառների սեղանները ցրեց և աղափնեվաճառների աթոռները կործանեց, եվ ոչ ոքի չէր թողնում ոչ մի աման տաճարի միջով անցկացնելու։

(Մարկ. ԺԱ, 15)

**) Հերովդես Մեծ շինարար թագավորը Երուսաղեմում իրեն համար հոյակապ պալատ շինել տվեց սպիտակ քարից։ Նորոգեց Մակարայեցիների պալատը։ Քաղաքի մեծ փողոցը քարահատակեց և քաղաքից դուրս տանող ճանապարհն էլ ուղղեց ու ընդարձակեց։ Նորոգել տվեց քաղաքի պարիսպներն ու աշտարակները։ Լինելով հրեա թագավոր, նա միշտ էլ բարեկամ մնաց Հռոմին։

*) Թագավորեց 558—529 թ. (Ք. ա.)։

**) Թագավորեց 37—4 թ. (Ք. ա.)։

Հերովդես Մեծին հրեաները անվանում էին շարի սկիզբը — սատանա։

սակարգ—սադուկեցիները և փարիսեցիները։ Սադուկեցիները արտաքու շին Կտակարանից ոչինչ չէին ընդունում, ո՛չ ավանդություն և ո՛չ անգիր օրենք։ Հին Կտակարանը ճանաչված և ընդունված էր որպես հրեական օրենքների աղբյուր և կանոն։ Սադուկեցիները թեև ընդունում էին Հին Կտակարանը, սակայն չէին հավատում ո՛չ հանդերձյալ կյանքին, ո՛չ հարություն, ո՛չ հրեշտակների գոյություն և ո՛չ էլ հոգու անմահություն։ Սադուկեցիները շատ հետևողներ ունեին բարձր և ուսումնական խավերի մեջ։ Նրանք հայտնի էին իբրև լավ վարք ու բարքի տեր մարդիկ և նրանցից էին ընտրվում դատավորները։

Փարիսեցիները ցուցամուլ ու փառասեր էին և վերին աստիճանի օրինապահ։ Նրանք բացի Հին Կտակարանից, այսինքն գրավոր օրենքներից, ընդունում էին նաև անգիր օրենքներն ու ավանդությունները։ Փարիսեցիները վերին աստիճանի ծիսապաշտ էին, առանձին նշանակություն ու կարևորություն էին տալիս լվացմանը, պասին, երկար աղոթելուն, ողորմություն տալուն, անհավատներին և անթլիսատներից (հեթանոսներից) հեռու մնալուն, նրանց նկատմամբ զգուշ լինելուն և այլն։ Հավատում էին հանդերձյալ կյանքին, հարությունը, հրեշտակների գոյությունը, հոգու անմահությունը և ճակատագրին։ Փարիսեցիները սադուկեցիների հակապակերտ էին հանդիսանում ոչ միայն դավանած վարդապետությանը, այլ և բարոյա-

կանությունը։ Փարիսեցիները արտաքուստ մաքուր ու սուրբ էին երևում, որի համար էլ շատ հարգված էին հասարակ ժողովրդի։ Մանավանդ կանանց, կողմից, բայց ներքուստ գծուծ ու ապականված մարդիկ էին։ Սակայն, նրանք թե՛ տաճարում և թե՛ հոգեվոր ժողովարաններում, օրենք բացատրող խաղիղների հետ միասին, ղեկավարող դեր էին խաղում։

Բացի այս երկու ղեկավարող դասակարգերից կային նաև երկրագործներ, արհեստավորներ, ձկնորսներ (Պալիլիայում) և մանր առևտրականներ, որոնք ընդհանուր անունով կոչվում էին ամհարեզներ։

Գերագույն Հոգևոր Իշխանությունը իրենից ներկայացնում էր աստվածպետական կառավարություն և նրա կենտրոնն էր Երուսաղեմի տաճարը, թե՛ Պաղեստինում և թե՛ նրանից դուրս ապրող հրեաների համար Գերագույն Հոգևոր Իշխանությունն էր սահմանում թե երբ պետք է համարել նոր տարվա սկիզբը և թե կյանքի ինչպիսի բարոյական սկզբունքներ պետք է որդեգրել։

Քահանայապետից բացի տաճարն ունեւր նաև իր կառավարիչը, որը հսկում էր ամենօրյա զոհաբերությունը և կարդացվելիք աղոթքների վրա։ Սա հետևում էր Մովսեսի սահմանած օրենքների անխափան կատարմանը և քահանայապետից հետո Գերագույն Հոգևոր Խորհրդում երկրորդն էր համարվում իր գրաված դիրքով։

(Շարունակելի)

